

EVALUATION OF PARENTAL INVOLVEMENT IN THE PROCESS OF OVERCOMING AGGRESSIVE BEHAVIOURS BY STUDENTS AT SCHOOL

Vyara Tsvetanova

South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, Bulgaria, viara23@swu.bg

Abstract: Aggression in the modern educational environment is becoming an increasingly topical issue. More and more diverse forms of its manifestation are observed in Bulgarian schools, and the age at which they are found is decreasing. Today, in addition to physical, mental and social bullying, there is also talk of emotional, virtual and other types of bullying and violence between adolescents. Aggression in children "has always been the subject of analysis by adults, social institutions, the family and the community as a whole", as it is a manifestation of deviancy that arouses "great social interest" and has a huge social resonance (Nikolova, 2022:5). Various factors play a role in the emergence, but also in the overcoming of aggressive acts in the school environment - family upbringing, the school community with the respective specifics of formal and informal structures and their interactions, the personal characteristics of the student and his desire for education, the influence of the ethno-cultural group from which he comes, his intrigues and attractions, social networks and subgroups of which he is a member.

The publication presents and comments on the opinion of pedagogical specialists in school, in order to establish their views on the involvement of parents in the process of overcoming aggressive behavioral actions by students. The results are based on surveys of 16 pedagogical counsellors and school psychologists from schools in Blagoevgrad. The opinions of 27 parents of high school pupils were also studied.

The analysis of the obtained results outlines a rather negative picture of the family's activity in its interaction with the school - in defining the problem of aggression and, accordingly, a low degree of cooperation on their part not only to resolve conflict situations with their child, but also in terms of emotional connectivity between them as an adult and a child within the kinship matrix. The dominant position of the professionals allows to conclude that the leading reaction of the parents, is denying the aggressive manifestations of their child and is rather blaming the professionalism of the formal subjects.

This thesis is also supported by the responses of the families, nearly 70% of whom strongly disagree with the school's finding, which informs them of violence and bullying by the student. At the same time, they rely in no small part on the educational function of the educational institution to influence negative student communications. It is found that the problematic is in several dimensions that combine and contribute to the emergence of destructive behavior in adolescents - family, friends, emotional-mental balance, educational environment. In reality, however, parental involvement in the life of the school and their emotional commitment to the child's growth and development is a major condition for curbing and transforming negative personality reactions.

Keywords: aggression, students, parents, family, school

ОЦЕНКА НА РОДИТЕЛСКОТО УЧАСТИЕ В ПРОЦЕСА НА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА АГРЕСИВНИ ПРОЯВИ ОТ УЧЕНИЦИ В УЧИЛИЩЕ

Вяра Цветанова

ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, България, viara23@swu.bg

Резюме: Проблемът за агресията в съвременната образователна среда става все по-актуален. В българското училище се наблюдават все по-разнообразни форми на нейното проявление, като възрастта при която се констатира, се снижава. Днес се говори освен за физически, психически, социален, но и за емоционален, виртуален и други видове тормоз и насилие между подрастващите. Агресията при децата „винаги е била обект на анализ от възрастните, социалните институции, семейството и общността като цяло“, тъй като това е изява на девиантност, бъдеща „голям социален интерес“ и имаща огромен обществен отзвук (Николова, 2022:5). За възникването, но и за преодоляването на агресивните прояви в училищна среда, роля имат различни фактори – семейното възпитание, училищната общност със съответните специфики на формалната и неформалната структури и взаимодействията им, личностните характеристики на ученика и желанието му за образованост, влиянието на етнокултурната група от която произхожда, интересите и влеченията му, социалните мрежи и субгрупи, в които членува.

В публикацията се представя и коментира мнението на педагогическите специалисти в училище, с цел установяване на виждането им относно участието на родителите в процеса по преодоляване на агресивни

поведенчески действия от страна на ученици. Получените резултати са въз основа на проведени анкетни допитвания до 16 педагогически съветници и училищни психолози от училища в Благоевград. В рамките на изследването, са проучени и мнения на 27 родители на ученици в гимназиална степен на образование.

Анализът на получените резултати, очертава по-скоро негативна представа за активността на семейството при взаимодействието му с училището - при дефиниране на проблема с агресията и съответно – ниска степен на съдействие от тяхна страна не само за разрешаване на конфликтни ситуации с тяхното дете, но и по отношение на емоционалната свързаност помежду им като възрастен и дете в рамките на родствена матрица. Доминиращата позиция на специалистите позволява да се направи извода, че водещата реакция на родителите, е отричаща агресивните прояви на детето им и е по-скоро обвиняваща професионализма на формалните субекти.

Тази теза се подкрепя и от отговорите на семействата, близо 70% от които категорично не са съгласни с констатацията на училището, което ги информира за насилие и тормоз от страна на ученика. Същевременно, разчитат в немалка степен на възпитателната функция на образователната институция за повлияване върху негативните ученически комуникации. Установява се, че проблематичността е в няколко измерения, които се съчетават и съдействат за възникване на деструктивно поведение у подрастващите – семейство, приятели, емоционално-психическо равновесие, образователна среда. В действителност обаче, участието на родителите в живота на училището и емоционалната им ангажираност към израстването и развитието на детето, е главно условие за овладяване и преобразуване на негативните му личностни реакции.

Ключови думи: агресия, ученици, родители, семейство, училище

1. ВЪВЕДЕНИЕ

За изучаване на проблема с агресията в училищна среда и свързаните с него възможности за въздействие, за трансформиране на негативни поведенчески модели, се ангажират както представители на науката, така и държавни институции, неправителствени организации, тесни специалисти – педагози, психолози, лекари, обществени възпитатели, социални работници, социални педагози. Изследователи са на мнение, че особеностите на факторната компилация между семейство, училищна среда, приятелска група, влияние на социални мрежи и медии, електронни игри, имат съществена роля за „формирането и проявите на агресивността“, а това налага детайлно и „многогранно изследване“, „систематични и периодически провеждани проучвания сред различните видове училища и в различните класове“ (Бакалова, Д., Димитрова, Е., Недева-Атанасова, В., 2021:311). В този контекст, Матеева, 2018 коментира, че днес пред детето стои и необходимостта да демонстрира „зрелост и отговорност, които са характерни за по-късен етап от развитието“ му, а това допринася за конфликтност на „отношенията между поколенията и става причина за нарастване на агресивността“ (Матеева, 2018:423). Попков, 2010, Цветанова, 2014 и Тодорова, 2020, посочват основополагащата роля на двете базови общности в живота на младият индивид – семейството и училището, акцентирайки на важността от успешно и дългосрочно сътрудничество за благоприятно повлияване и правилно формиране на личността във всичките етапи от развитието ѝ. От друга страна, самото взаимодействие между тях обаче е сред „най-трудните проблеми в работата на училището и на всеки учител“ (Тодорова, 2020:74). Подобна констатация се подкрепя и от тезата, че съществува „тенденция“ съвременното семейство да „изоставя“ възпитателната си функция в ръцете на училището и улицата“, а следствието от това е ниска персонална самооценка от детето, дефицит на „уважение и самоуважение, безотговорност в поведението“, съответно агресивни изяви, които често прерастат в системни насилнически актове и др. (Николова, 2022:30). В действителност, семейството като социализираща среда, пред последните години започва да губи част от функциите си, най-вече по отношение на предаване на морални ценности, възпитаващи добронамереност, човещина, подкрепа, разбиране на другите, т.е. има известни негативни изменения в „начина на оглеждане и възпитание на децата и в тяхното образование“ (Кинева, 2021:131). Което поставя и питането: Доколко съвременните родители са реални участници в процесите на израстване, адаптация, развитие, съпътстващи детето им?

2. МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДИ

Целта на настоящето проучване е да изследва мнението на педагогически съветници и психолози в училище относно участието на семейството в процеса по преодоляване на прояви на тормоз и насилие между ученици. Задачите са свързани с установяване на: отношението на родителите към проблема, особено що касае ситуации, в които детето им е агресор или жертва; връзката между училището и семейството при разрешаване на конфликтни моменти. Качествената оценка на педагогическите специалисти, се допълва от мнението на родители, чиято позиция представя мотивацията им за съдействие.

Изследването е реализирано чрез онлайн-формуляри, с помощта на инструментите на Google Forms. Въпросите предполагат посочване на отговори от определен брой предварително зададени такива, но и допълване със свободно мнение в отделна графа от анкетираните. Общо респондентите, са 43 – 16 специалисти (педагогически съветници и психолози в училище) и 27 родители на ученици. И двете анкети са реализирани на принципа на отзовалите си, в град Благоевград.

Анкетна карта за педагогически съветници и психолози в училище, чието структурно изражение включва 15 въпроси за получаване на базова информация по няколко критерия: реакция на семейството относно прояви на агресия от детето им в училищна среда, но и когато биват информирани, че детето им е жертва на тормоз/насилие в училище; практики, използвани от педагогическите специалисти за органичаване на агресията в училище; визия на специалистите за потребностите на съвременното дете в контекста на адаптацията и социализацията му в образователна среда.

Анкетна карта за родители на ученици. В структурно и смислово отношение анкетната карта следва модела за педагогически съветници и училищни психолози, предвид изследователското намерение да се установят отделни параметри в родителското мнение, свързани с виждането им за: тяхното семейно решение спрямо детското поведение при известяване от образователната институция, че има наличие на агресивни характеристики; степен на доверие в училищната политика във връзка с пресичане на деструктивни прояви и съдействие за предприемане на подкрепящи действия към ученика, който е агресор или към ученика в позицията на жертва.

3. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Две са водещите реакции на семейството, когато е информирано че детето му проявява агресия, с които над 76% от педагогическите специалисти се сблъскват в практиката си:

- семейството категорично отхвърля истинността на информацията, че детето му е агресивно в училище, защото смята че не е релевантна спрямо личните им впечатления от поведение му у дома или извън училищна среда;
- родителите вербализират гнева си, след информиране, насочвайки го към училището, респективно към педагозите или други представители на институцията.

На второ място е реакцията, свързана с вземането на радикално решение от възрастните да запишат детето в друго училище. В низходящ ред, се позиционират още:

- слаба заинтересованост или незаинтересованост от поведението на ученика в училище от страна на майката или бащата;
- участие в консултативни срещи и беседи между тях и съветника/психолога, водени от желание за съдействие относно промяна в действията на подрастващия;
- липса на мотивация от семейството за съдействие на училището;
- разговори от родителите с детето относно активността му в ученическата общност, с насочване на вниманието му към просоциална такава;
- заявка за наказания и санкции, които ще предприемат родителите, водени от идеята за формиране на яснота у подрастващите за причинно-следствената връзка при техни действия, нараняващи другите;
- насърчаване от семейството на настоящия поведенчески модел, възприет и демонстриран от ученика.

58,8% от специалистите поставят на първо място отговорът на семейството, ориентиран към търсене на възмездие за агресора с помощта на институцията или самостоятелно, когато получи информация, че детето му е жертва на тормоз в училище. Други реакции от родителите, констатирани от 41,2% от специалистите, са: желание за участие в консултативни сесии с педагогическия съветник или училищния психолог, фокусирани към промяна в поведенческите нагласи на детето-жертва и формиране на подходящ модел на отношение към себе си и другите, както и компетентност за лична адекватна реакция при възникване на нови подобни ситуации; разговори с детето от майката/бащата и активно съдействие на училището за разрешаване на конфликта. Същевременно, анкетираните съобщават и за немалък дял на активности от страна на възрастните, като преместване на ученика в ново училище или словесно нападение срещу работещите с него педагози в настоящето училище.

В професионалната си дейност, училищните съветници и психолози ползват голям набор от социалнопедагогически практики, които прилагат за органичаване на агресивните намерения и съответните им прояви от учениците. В репертоара си включват разнообразни позитивни лични примери от семейна среда, от училищната общност или такива, които са елемент от обществения живот на контрректното населено място/държава, и са достъпни за осъзнаване от учениците в различните възрасти. Разчита се и на

възпитателно влияние чрез приобщаване към отделни социалнопедагогически доброволчески, благотворителни инициативи, съдействащи за формиране на качества у подрастващата личност, като емпатийност, съзнателност, съпричастност, толерантност и др. Досегът с културните традиции на отделните общности или с националните културни ценности, също е компонент от практиката на специалистите при работа с ученици, демонстриращи агресивно поведение. Особено се разчита на интегрирани в учебния процес методи и форми за групов дейност, за развитие на социална компетентност, спортни занимания (не единствено в задължителните часове, но и като извънкласни форми), учене в екип, творчески дейности, игри, поставящи учениците в различни роли и ситуации.

Резултатите показват, че междуинституционалното взаимодействие училище – извънучилищни структури, също присъства в полето на професионална работа на педагогическите специалисти. За превенция на насилието и тормоза в училище, експерти от Детска педагогическа стая, от отдел Закрила на детето, Съвет по наркотични вещества, обществени възпитатели и др. често присъстват с тематични беседи, презентации, образователни филми в класните стаи на българското училище. Относно възможностите за повлияване на ученици с агресивни прояви от техни съученици, мнението на респондентите очертава като най-ефективна практика „дълготрайно приобщаване към приятелската група“, следвано от „предаване на социално положителен опит между връстници“ и „добри примери при общуването помежду им“.

Визията на специалистите за потребностите на съвременното дете в контекста на адаптацията и социализацията му в образователна среда, има няколко съществени страни, в които се установяват индикации за проблематичност - в семейната и в приятелската, емоционално-личностната, във формалната образователна среда. Недостатъчността при удовлетворяване на нуждите на подрастващите в тези четири измерения, съветниците и психолозите дефинират по следните показатели:

- Семейна среда – нестабилна, незаинтересована, дефицит на грижа, споделяне и обич към детето; липса на подкрепа за образование и за социално приемливо поведение; емоционална дезангажираност на родителите спрямо подрастващите; затруднена комуникация с тях и недостиг на време, за да бъде качествена;
- Приятелска среда – недостиг на споделено внимание между връстници; конфликтност и нетрайност на приятелствата; аутсайдерство;
- Емоционално-личностно измерение – проблематичността е следствие от деструктивни явления в семейството, трудности при създаване на трайни приятелства, но и под влияние на особености на учебно-възпитателния и социално-приобщаващия процес във формалната институция. Проявленията, които наблюдават педагогическите специалисти у децата, са емоционална нестабилност в резултат от дистанцираността на семейството, са трудно овладяване на чувствата и чести гневни вербални реакции или физическо посегателство при незначителни противоречия, които традиционно възникват в училищното пространство (класни стаи, места за отдих, открити пространства – училищен двор);
- Формалната образователна среда предполага наситеност на учебно-възпитателната и социалната атмосфера с множество взаимодействия между учениците, между учениците и учителите, между педагозите и семейството и др. Самият процес на обучение предполага висока степен на ментална натовареност за ученика, но и за преподавателя. Изискванията за сериозни постижения, увеличаването на абстрактността и обема на знанията, необходимостта от подготовка и качествено им усвояване, нерядко допринася за възникване на психо-емоционален, но и физически дисбаланс у децата. Допълнителен негативен ефект съществува при съчетанието на фактори, съдействащи за това – неблагоприятна семейна обстановка (твърде авторитарна или свръхлиберална), липса на близки, с които детето да споделя вълненията и страховете си, затруднена училищна адаптация, ниска мотивация за учене, интровертност на характера, двуезичие в зависимост от етнокултурния произход, което препятства зададеното темпо на обучение в училището и други.

Доминиращата позиция на родителите относно наличие на агресивни прояви в поведението на децата им, е че всъщност те не проявяват насилие в училище. 67,9% от анкетираните не са съгласни с информацията, която получават от педагозите или от ръководството на образователната институция, свързана с девиантни поведенчески актове. Останалите 25,3% са на мнение, че ще говорят по-често с детето, за да разберат защо има това поведение. Докато 6,8% споделят, че ще разговарят с класния ръководител, за да обърне специално внимание, както и ще поискат педагогическият съветник да беседва с ученика за причините за констатираното поведение, включително ще потърсят съдействие от социални услуги, свързани с психолого-педагогическа помощ.

Резултатите от допитването до родителите показва, че в голяма степен са информирани относно професионалните функции на педагогическите специалисти за превенция, но и във връзка със ситуативни действия при установяване на системни или епизодични насилнически прояви от страна на учениците. В

тази връзка, около 41,7% смятат, че това, което обикновено се предприема, са разговори със семейството и изискване на съдействие от негова страна, за да се трансформира поведението на подрастващите към просоциално. Като много съществена определят ролята на класния ръководител, следвана от тази на педагогическия съветник. Следващо по важност определят включването на обучаваните в различни занимания, екипна работа, спорт, възлагането на отговорности в контекста на класно-урочната дейност, за пренасочване и канализиране на детската енергия. Близко 15% отделят внимание на възможностите за разрешаване на конфликти в училище с помощта на други ученици, които да повлияят чрез разговори и привличане към тяхната група.

В аналитичен план, се очертава картина на затруднено взаимодействие между семейството и училището. Качествената оценка, която педагогическите специалисти дават на семейството, го поставя в негативна позиция в контекста на необходимостта от сериозно сътрудничество за повлияване на агресивните прояви в образователна среда. Основните проявления на родителските реакции, които съветниците и психолозите коментират, са основание да се посочи, че са налице деструктивни процеси в семейната общност, пречателни взаимодействието в полза на социализацията на детето, именно:

- категорично отричане на проблема от семейството;
- отговор от страна на родителите чрез агресивни прояви спрямо институцията;
- липса на интерес към училищното ежедневие на ученика в частта „как се чувства в училище“;
- предоставяне на голяма част от възпитателните функции на училището и учителите, както и на специалисти от помагащите професии;
- недостатъчността на връзката „родител-дете“ провокира проблемност за подрастващите в приятелската среда, при формиране на адекватна емоционална и социална компетентност, респективно стимулира действия с агресивна конотация.

Представената проблематичност във взаимоотношенията, респективно взаимодействието между семейство и училище относно преодоляване на негативните поведенчески изяви у съвременния ученик, визира някои основни изводи: съществува негативна оценка за българският родител от страна на педагогическите специалисти; отговорът на семейството „за училището не е особено по-различно“ (Мизова, Б., Господинов, Б., Чавдарова-Костова, С., 2019:166) от това на съветниците и психолозите; на фона на трудното сътрудничеството, ученикът става своеобразен „буфер“ между възрастните субекти и самоуправляващ се субект, който е в позиция на овластен, за да разрешава относително самостоятелно възникнали междуличностни или други конфликт във формална среда, въпреки недостатъчния си житейски опит.

Препоръчително е подобряване на взаимодействието за повишаване на реалното участие на семейството в образователното ежедневие на ученика. Някои пътища за това, са: осъзнаване от родителите на важността на бъдат истински активни субекти, водени от идеята за необходимостта от подкрепа на детето при адаптацията му и прехода през училищните възрасти и проблеми; действащи училищни програми за партньорство със семейната общност; системност на комуникацията чрез други лица – социални педагози, образователни медиатори, помощници на учителя, родителска общност; ученически съвет; въвличане на родителя в учебно-възпитателния процес чрез съвместни доброволчески дейности на ниво училище; доверителна основа между основните „актьори“ в процеса, която да позволи и ефективно разрешаване на възникналите конфликти.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Семейната среда остава неповторим и „дълбок отпечатък“ (Тодорова, 2020:80) върху изграждането на личността. Включително е възможно да се посочи, че „възпитанието е застраховка срещу заплахата от разрушение, която новодошлият представлява за исторически формиралата се цивилизация“ (Моцинова-Бръчкова, 2023:127). В същината на възпитанието обаче, според Дж. Боулби, трябва да стои знанието и убедеността на детето „че родителите винаги ще го подкрепят физически и емоционално“, за да успее да намери смелост да навлезе в света на възрастните (Моцинова-Бръчкова, 2023:127). Необходимостта от разбиране, подкрепа, закрила, усещане за стабилност, биха потенцирали формирането на сигурен в себе си млад човек, с психическите и емоционални сили и качества да управлява живота си. Именно, семейството е социалният фактор, който спомага за „избора на конструктивно или деструктивно поведение“, а „негативният социалнопсихологичен климат“ нерядко се превръща в основна причина за „възникване на отчужденост, грубост, неприязън от страна на деца в подрастваща възраст“, и това е предпоставка за агресивност в поведението им (Бонев, 2019: 243). Същевременно, асертивното поведение като алтернатива на агресията при децата, е възможно да бъде изградено чрез „подходяща образователна среда“, и то има ресурсите да се превърне в постоянна личностна характеристика, позволяваща житейско поведение,

основано на сътрудничество, добронамереност и позитивизъм (Стоянова, 2021:50), в противовес на агресивните прояви, които нерядко са своеобразен „вик за помощ“ от страна на детето.

ЛИТЕРАТУРА

- Бакалова, Д., Димитрова, Е., & Недева-Атанасова, В. (2021). Училищна среда и агресия във взаимоотношенията ученик-съученици и ученик-учител. Психологични изследвания, Т. 24, кн. 3, с. 307-334. ISSN 1311-4700 (PrintI); ISSN 2367-9174 (Online)
- Бонев, Т. (2019). Изследване на социалнопсихологични и личностови фактори на агресията в училищна среда. Психологични изследвания, Т. 22, кн. 1. с. 241-254. ISSN 1311-4700 (PrintI); ISSN 2367-9174 (Online)
- Кинева, Т. (2021). Проблеми и предизвикателства пред съвременното българско семейство с деца. Проблеми на постмодерността /2, с. 124-136. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=980663>
- Матеева, М. (2018). Агресията сред малолетните и непълнолетните – болестта на обществото. Проблеми на постмодерността / 3, с. 423-439. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=723485>
- Мизова, Б., Господинов, Б., & Чавдарова-Костова, С. (2019). Проблеми във взаимодействието „училище – семейство“ през призмата на ключови субекти. Психологични изследвания, Т. 22, Кн. 1, с. 145-168. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)
- Моцинова-Бръчкова, М. (2023). Семейната социална структура и семейните комплекси. Диоген, Т. 31/1. с. 124-129. DOI: <https://doi.org/10.54664/WPNA7876> <file:///C:/Users/HP/Downloads/9730.pdf>
- Николова, С. (2022). Модел за диагностика и превенция на агресивността в поведението на ученици от начална училищна възраст. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“
- Попкочев, Т. (2010). Сътрудничество семейство-училище и качество на образованието. https://www.researchgate.net/publication/286419019_Strudnicestvo_semejstvo-ucilise_i_kacestvo_na_obrazovaniето
- Стоянова, В. (2021). Асертивното поведение – алтернатива на детската агресия. Съвременна хуманитаристика/1, с. 50-60.
- Тодорова, С. (2020). Нагласи на родителите за реализиране на сътрудничество с училището. Сб. от Международна научна конференция "Педагогическото образование - традиции и съвременност". с.74-81, В. Търново: Ай анд Би, ISSN:2534-9317
- Цветанова, В. (2014). Родителските отношения към децата – фактор за учебни постижения (в големи/малки населени места). Образованието и възпитанието в малките населени места. съст. Тр. Попкочев, Д. Г.Димитров. София: „Авангард Прима“. с. 53-63.